

A FID hírei

Madrid után, Tokió előtt

Múlt év őszén (október 22. és 30. között) tartotta a FID 46. kongresszusát. A kongresszus a modernizálódás jegyében zajlott. Ezt tükrözték nemcsak a tudományos konferencia és a szemináriumok témái, de az új munkacsoportok létrejötte is. Egyre bővül a szakirányú munkacsoportok száma. A már eredményesen működő bank-, pénz- és biztosításiügyi, valamint vállalatvezetési információs bizottságok mellett, amelyek néhány éve alakultak, újabbak is létrejöttek. Ezek közé tartoznak a közigazgatási, a szellemi tulajdonvédelmi, a környezetvédelmi munkacsoportok.

Megújul a tagsági rendszer is. A bonyolult tagsági kategóriákat egyszerűsítették. A nemzeti és nemzetközi tagság érintetlenül maradt, de ezeket kiegészíti az egyéni és intézményi tagok státusa, a költségszebb vállalati tagság. Ezek révén a FID nemcsak szeljesíti a kapcsolatait, de anyagi forrásokhoz is jut. A rendszerint költségvetési pénzekből származó nemzeti tagsági díjak, akárcsak az élet más területein, itt sem fedezik a fejlesztés költségeit. A közgyűlésen, ahol eddig csak a nemzeti tagok rendelkeztek szavazati joggal, a különböző tagsági kategóriák (képviselőik útján) részt vehetnek a döntésekben.

A közgyűlésen újráválasztották az elnököt: a finn *Ritva Launo* asszonyt; az alelnököket az Egyesült Államok, Japán és Mexikó adja. A kincstárnok angol. A 12 tagú tanács tagjainak fele Nyugat-Európából való. A volt szocialista országok közül Horvátország és Oroszország rendelkezik tanácsstaggal. A fennmaradó helyeken brazil, chilei, indiai és ugandai szakemberek osztoznak.

Földi Tamás, aki két periódusban volt tanácsstag, nem volt újráválasztható. Így hosszú idő után nincs képviselőnk a FID vezetőségében. Földi előtt néhai *Lázár Péter* volt két periódusban tanácsstag, ill. alelnök. (Ezek a funkciók összevéve 16 éven át jelentettek képviselőt.) Vigaszul szolgál, hogy az újonnan, magyar javaslatra és Budapesten kidolgozott irányelvek szerint megalakult Európai Regionális Szervezet (FID-ROE) alelnökévé *Vásárhelyi Pált* választották, aki eddig is a FID Marketing Bizottság elnöke, és a FID összekötője volt az ENSZ-család szerveivel. Magyar öröm volt *Dósa Márta*, a Syracuse University ny. professzorának, a FID Oktatási és Képzési Bizottsága sok éven át volt elnökének tiszteleti taggá választása is. Mellesleg az említett bizottság

Clearing House-a *Dósa Márta* visszavonulása után is "magyar" kézben maradt, a dániai könyvtárosképzésben nagy szerepet játszó *Wormell Irén* gondjaira van bízva. S ha már a magyaroknál tartunk, sajnos kevés hazai szakember vehetett részt a kongresszuson. Ha jól számoltam, mindössze öten voltunk, viszont az USA-ból, Ausztráliából, Franciaországból, Dániából és más országokból is kaptunk erősítést, így a magyar szó nem volt annyira ritka, mint amennyire a hazaiak csekély számából erre következtetni lehetne.

A tudományos konferencián kívül, amelyről a megjelenő kötet kapcsán kell majd beszámolni, számos kitűnő kongresszus előtti szeminárium gazdagította a programot. A népszerű oktatási, információtechnikai szemináriumokon kívül megemlíthjük a váratlanul nagy hallgatóságot vonzó, magyar előadó részvételével is lezajlott pénzügyi információs szemináriumot, a magyar kezdeményezésre létrejött bizottság rendezésében.

Sokat érdekelnek az ETO-val kapcsolatos fejlemények. Arról már korábban beszámoltunk, hogy a FID szárnyra bocsátotta az ETO-t, amelyet a FID részvételével és anyagi hozzájárulásával szervezett alapítvány, az *UDC Konzorcium* vett át. A hágai Királyi Könyvtár épületében a névtáblacserén kívül személycsere is történt, az új igazgató a holland *Frits Oomes*. Készül az új középkiadás, amely nem annyira tartalmával – amire a legutóbbi magyar rövidített kiadás nagy hatással volt –, hanem méretével szolgál mintául a jövő számára. A posztjától megvált *David Strachan* megbízható és immár lezárta alapnyilvántartást (master file) hagyott örökül.

A FID következő kongresszusát Tokióban tartja.

Új FID-kiadvány

A FID új kiadványsorozata, az *Occasional Paper 4*. száma is napvilágot látott, *Az információs szakma képe és helyzete 1992–1993* címmel. A 14 tanulmány szerzői a szakma új vonásait elemzik, és nemzetközi körképet adnak helyzetéről, középpontba állítva az információs szakembert (The state of modern information professional 1992–1993). A kiadvány ára 90 HFL, tagoknak 67,50 HFL. Megrendelhető a FID Titkárságánál Hágában.

-I -s

Ösztöndíjjal Franciaországban

1991 októberétől egyéves franciaországi posztgraduális képzésben vettem részt, amelyet az UNESCO és két francia főhivatal – a Kutatási és Fej-

lesztési Minisztérium, illetve az Oktatási Minisztérium – támogatása tett lehetővé. A lyoni tanfolyam az Université Claude Bernard és az École Nationale Su-

périure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques együttműködésével valósult meg.

A szóban forgó képzési forma, melyben francia és külföldi hallgatók vegyesen vesznek részt, informatikai és tudományos dokumentációs szakemberek utánpótlásának biztosítására irányul, célként megjelölve, hogy a végzett hallgatók képesek legyenek könyvtárak, dokumentációs központok, valamint szakinformációs rendszerek, hálózatok tervezésére, irányítására és fejlesztésére. A program könyvtártani, informatikai és dokumentációs alapokat nyújt, előtérbe helyezve a számítógépes információfeldolgozás, információkezelés módszereinek megismertetését.

A tanfolyam teljes időtartama 12 hónap. A kötelező törzsanyag elsajátítására öt hónap áll a hallgatók rendelkezésére. Ez nemcsak az elméleti előadásokat, hanem a szemináriumokat, csoportmunkákat és a szervezett intézménylátogatásokat is magában foglalja. A fennmaradó hét hónap a gyakorlat ideje. Az oktatás igen szigorú rendben folyik. Az ellenőrző dolgozatokra, vizsgákra decembertől február végéig folyamatosan, az oktatással párhuzamosan, vizsgaidőszak nélkül kerül sor.

Az oktatási program – röviden felvázolva – a következő nagyobb egységekből áll:

Informatika: A számítógép és perifériái. Információtárolás. Számítógépes programok. Automatizálás. Irodatechnika.

Információfeltárás: Bibliográfiai leírás. Tartalmi feltárás. Dokumentációs nyelvek.

Dokumentációs keresés: Általános és szakirodalmi keresés.

Információhordozók: Az információ és hordozói. Beszerzési politika. Együttműködés. Hálózatok. Állományvédelem.

Közgazdaságtan és vezetéstudomány: Információgazdaság. Vállalatok igazgatása, felépítése. Intézmények szociológiája. Jogi tudnivalók. Menedzselés, marketing. Pénzügyi igazgatás. Az emberi tényező. Dokumentációs szervezetek bemutatása.

Algoritmusok: Algoritmusszerkesztés. Programírás többféle gépi nyelven.

Adatbázis-kezelő rendszerek: Problémaelemzés. Adatkezelés. Adatbázis-tervezés, -szerkesztés.

Távközlés: Adatátvitel. Számítógépes hálózatok, rendszerek.

Irodatechnika és elektronikus információtárolás: Szövegszerkesztés. Táblázatok. Új információhordozók.

Vállalati információ szervezése.

Esettanulmányok. Feladattervek.

A felsorolt tárgykörök az elsajátítandó tananyag sokrétűségét bizonyítják.

Az elméleti háttérrel gyakorlati oldalról is megvilágították néhány dokumentációs intézmény, illetve főiskolai és egyetemi könyvtár meglátogatásának alkalmával. Mindezekhez nagyon jó alapot nyújtott az itthon megszerzett matematikatanári és könyvtárosi diplomám.

A gyakorlat helyét igyekezett mindenki saját szak-képzettségének megfelelően kiválasztani. Így én a Claude Bernard Egyetem matematika fakultásának könyvtárába kerültem. A gyakorlat ideje alatt egy teljes kölcsönzési programot kellett kidolgoznom, melyet azóta is alkalmaznak a könyvtárban. A program a TEXTO/LOGOTEL rendszerre épül, mely igen széles körben terjedt el Franciaországban, s ezáltal lehetővé válik a hálózati együttműködés a különböző könyvtárak és dokumentációs központok között. Nálunk ez a rendszer jóformán ismeretlen, így az általam kimunkált program sem használható. Az elgondolás és kidolgozás során azonban rengeteg olyan – akár könyvtári, akár programozási – tapasztalat birtokába jutottam, amelyet a későbbiekben hasznosítani tudok. A gyakorlat során a végzett munkáról dolgot kellett írnom.

A diplomamunka része még egy írásos értekezés. A tanárok, illetve különböző szakemberek által ajánlott témában kellett a hallgatóknak a témakörre vonatkozó szakirodalmat felkutatniuk, összegyűjteniük, majd a felhasználható információk alapján egy szintézist összeállítaniuk. A dolgozatban részletesen ki kellett fejteni az irodalomkeresés módszereit, eredményeit is. Az értekezés a felhasznált szakirodalom jegyzékével zárult. A dolgozatok megvédésére a gyakorlat befejeztével került sor.

Az UNESCO támogatásával lehetőségünk nyílt többféle információs központ, dokumentációs intézmény meglátogatására is. Így jutottunk el pl. az Institut de l'Information Scientifique et Technique (INIST), az Institut National de la Propriété Industrielle (INPI), a Chambre de Commerce et d'Industrie de Paris (CCIP) intézményekbe.

A látottak alapján a francia könyvtárak és dokumentációs központok a technikai felszereltség, irányítás, fejlesztés és sok egyéb dolog tekintetében messze előttünk járnak. Ezek az intézmények egyenesen elképzelhetetlenek a legújabb technikai csodák nélkül.

A számítógépes rendszerek nemcsak a házon belüli tevékenységeket segítik, illetve pótolják (állomány-nyilvántartás, kölcsönzés gépesítése, dokumentációs irodalomkeresés stb.), hanem a számítógépes hálózatokon keresztül lehetőséget teremtenek a különböző dokumentációs központok, adatbázisok, könyvtárak közötti együttműködésre is.

Könyvtárak közötti együttműködés esetén egy központi katalógus mellett pl. megvalósítható a kölcsönzés központi nyilvántartása. Jó példa erre a lyoni városi könyvtár, mely 14 kerületi könyvtárral alkot hálózatot.

E rendszeren belül közel 150 terminál áll az olvasók rendelkezésére. A gépesített központi katalógusban – a hálózat bármely pontjáról – sokféle szempont szerint lehet keresni. A dokumentumok rögtön lokalizálhatók, és arról is tudomást szerezhetünk, kikölcsönözhető-e az adott irodalom. (Megjegyzem, az olvasó a hálózat bármely könyvtárából ugyanazzal a kártyával kölcsönözhet ki könyveket.)

Az említett számítógépes rendszerekhez hasonlóan modern információhordozók lehetővé teszik nagy mennyiségű adat kis helyen történő tárolását. A mikroformátumokat és az egyéb hagyományos információhordozókat egyre jobban háttérbe szorítja a lézerlemez (CD-ROM, CD-Audio, CDI, CDV), a videolemez, az optikai leolvasó (DON), és még folytathatnám.

Mindezek az eszközök, módszerek, eljárások nem ismeretlenek nálunk, de széles körű elterjedésük feltehetőleg még sokáig várat magára. A távolságot segíti áthidalni az évről évre növekvő számú ösztöndíjas képzése, a kutatómunka, tanulmányút, melyből most egyet én magam is sikerrel végigküzdöttem. Számomra mindenképpen megérte.

Bruckner Nóra

(Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár)

A könyvtár- és tájékoztatástudományi témák szóródása a bibliográfiai adatbázisokban

A könyvtár- és tájékoztatástudomány irodalmának jó része található más tudományágak adatbázisaiban elrejtve. Pl. az idős emberek könyvtári igényeiről szóló cikk ugyanolyan valószínűséggel fordulhat elő egy geriátriai, mint egy könyvtári folyóiratban. Ha tehát csak egy-két adatbázisra szorítkozik a kereső, releváns tételektől eshet el.

Egy kutatás során adatgyűjtést folytattunk annak kiderítésére, hogy a könyvtár- és tájékoztatástudományi témák milyen módon fordulnak elő a nem könyvtártudományi gyűjtőkörű adatbázisokban. A vizsgálat a téma szétszórta voltára összpontosított, nem pedig a feldolgozott folyóiratok körének átfedésére.

A LISA 1985-ös évfolyamából 200, véletlenszerűen kiválasztott referátum első tárgyszavát és annak tágabb kategóriáját (azaz a tartalomjegyzék fejezetcímét) vettük kiindulópontként. A duplumok kiszűrése után 128 kifejezéssel dolgoztunk a következő hét kategóriában: könyvtárügy, könyvtárak, könyvtári dokumentumok, szervezés és vezetés, olvasószolgálat, feldolgozó munka, információ tárolás és -keresés.

A LISA és a teljes szövegű adatbázisok kihagyásával 55 elemezhető adatbázis maradt. A BRS ún. CROSS-szolgáltatását felhasználva minden egyes tárgyszóra adatbázisonként megkaptuk a találatok számát, ami együttesen megközelítette a 11 milliót.

Az 55 adatbázisban és 7 témakörben kapott találatsszámok mátrixát a várható találati arány mátrixává alakítottuk át a következő képlet szerint:

$$E = (p \cdot tp) / (rt \cdot ct),$$

ahol E a várható találati arány, p a találatsszám, tp a találatsszámok összege, rt a sorösszeg, ct az oszlopösszeg. E értéke mindenütt 1 lenne, ha a várható találati arány minden adatbázisra és minden témakörre egyforma lenne.

Az E értékek mátrixát klaszteranalízisnek vetettük alá. A klaszteranalízis olyan matematikai technika, amely a vizsgált objektumokat (esetünkben az adatbázisokat) bizonyos hasonlósági kritériumok (esetünkben az egyes témakörök várható találati arányai) szerint csoportokba rendezi.

Az elemzés eredményeképpen 45 adatbázis jól besorolható volt egyik vagy másik csoportba, és csak 10 adatbázis volt besorolhatatlan.

A klaszteranalízis eredményét az adatbázisokban végzett tényleges keresésekkel is ellenőriztük. Mivel az ötletszerűen kiválasztott 128 keresőkifejezéssel értelmes keresés nem végezhető, egyszerűsített eljárást alkalmaztunk. A hét kategória közül kettőt (könyvtárügy, könyvtárak) egyesítve kiemeltünk fő kategóriaként. A többire kategóriánként VAGY operátorral kapcsoltuk össze a keresőkifejezéseket, majd az így kapott összetett kifejezést ÉS operátorral kapcsoltuk a fő kategória hasonlóan képzett kifejezéséhez. Ezekkel a logikai kifejezésekkel minden adatbázisban és mind az öt megmaradt témakörben elvégezve a keresést, ismét egy találatsszámmátrixot kaptunk (az eredeti mátrix részhalmazát), és ezt is a várható találati arányok mátrixává alakítottuk. Így egymással összehasonlítható két mátrixot kaptunk. A két eredmény az öt témakör közül négyben jól megközelítette egymást.

Végző lépésként a különböző adatbázisokban kapott találatok relevanciáját vizsgáltuk meg. Anyagi korlátok miatt ezt csak (statisztikailag nem releváns) viszonylag kis mintán végezhetjük. A kb. 169 ezer találat kb. 5%-át nyomtattuk ki és elemeztük, adatbázisonként legalább 10, és legfeljebb 100 referátumot, összesen 2655-öt. Három szempont, a hely, a tevékenység és a tárgy szerint 0-tól 5-ig pontoztuk a dokumentumokat, összesen maximálisan 15 pontot érhetett el egy-egy dokumentum. A hely és a tevékenység szempontját úgy vizsgáltuk, hogy bizonyos szótövek előfordulását kerestük a címben vagy a referátumban, a tárgy relevanciájáról pedig szubjektíve döntöttünk. Az 5 pontnál többre értékelt dokumentumokat tekintettük relevánsnak. Ilyen értékelési mód mellett a kis mintában kapott találatoknak nagyjából a fele bizonyult relevánsnak.

A várákosoknak megfelelően az ERIC (oktatásügyi), az NTIS (műszaki) és az MESH (orvostudományi) adatbázis bizonyult a leggazdagabbnak könyvtártudományi anyagban. A könyvtártudományi kutatók figyelmére méltó még az EMED (biológiai-orvostudományi), a BIOL (biológiai), az INSP (fizikai),